

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ В СИСТЕМ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Розглянуто основні етапи професійного розвитку особистості. Охарактеризовано зміст профорієнтаційної роботи в системі неперервної професійної освіти.

Ключові слова: професійна орієнтація, професійний розвиток особистості, професійна кар'єра.

Проблема оптимального визначення особистістю свого професійного майбутнього є кардинально важливою як для кожної конкретної людини, так і для всього суспільства в цілому. Робота відповідно до своїх здібностей та можливостей надає людині задоволення від праці, а суспільству - високу економічну віддачу від її трудової діяльності. Розвиток науково-технічного прогресу та становлення інформаційного суспільства зумовлюють появу нових товарів та послуг, виробництво яких потребує нових професій. Одночасно значна кількість професій поступово зникає. Впродовж трудового життя людина в умовах ринкової економіки та глобалізації ринку, зокрема ринку праці, має постійно підвищувати професійний рівень, змінювати види професійної діяльності. За такого підходу процес підготовки особистості до вибору професії та її супровід упродовж усього її економічно активного життя, що може припускати й зміну професії, повинен мати адекватне психолого-педагогічне забезпечення. Одним із засобів розв'язання цієї соціально-економічної проблеми є професійна орієнтація.

Слід зазначити, що професійне самовизначення є тільки одиничним актом вибору особистістю майбутньої професійної траєкторії у період навчання у загальноосвітній школі, а має динамічний та усвідомлений характер і дискретно здійснюється впродовж всього періоду трудової діяльності людини. Водночас кожний з вікових етапів розвитку особистості в контексті проблеми професійного самовизначення має специфічні особливості і потребує застосування специфічного змісту, відповідних методів і форм профорієнтаційної підтримки вибору професії.

Сформувалося декілька зарубіжних та вітчизняних підходів до періодизації професійного розвитку особистості. На основі їх узагальнення В. Толочек виокремив такі три етапи професійного розвитку особистості: допрофесійний розвиток (до 12-13 років), розвиток у період вибору професії (з 12-13 до 14-18 років), розвиток у період професійної підготовки та подальшого становлення професіонала (з 15-18 років до припинення професійної діяльності) [4]. Кожний етап у свою чергу поділяється на

декілька стадій, для кожної з яких необхідно визначити зміст, форми та методи профорієнтаційної роботи як засобу психолого-педагогічної підтримки професійного розвитку особистості та подолання криз її професійного розвитку. На нашу думку, вирішення сукупності проблем, пов'язаних з організацією, психологічним забезпеченням та інформаційною підтримкою процесу професійного самовизначення особистості у змінених соціально-економічних умовах, потребує внесення низки змін у теорію та практику профорієнтаційної роботи з населенням, які в основному ще ґрунтуються на змісті, формах та методах, притаманних плановій економіці.

Насамперед потребує оновлення концепція професійної орієнтації населення в плані перенесення акцентів на надання йому психологічної підтримки у процесі вибору професії та професійного розвитку особистості. Можливо, доцільно переглянути теперішню парадигму профорієнтаційної роботи, яка має на меті підготовку особистості до професійного самовизначення, та змінити її на таку, що основною метою профорієнтації вбачає забезпечення та підтримку вибору і реалізації особистістю професійної кар'єри. Аналіз психологічних, соціологічних та педагогічних досліджень дає змогу під професійною кар'єрою розуміти динамічний процес вибору, набуття й реалізації людиною певної професії, для якого характерна його незакінченість у розумінні безперервної професіоналізації впродовж всього активного трудового життя, яка передбачає можливість і необхідність постійного підвищення професійного рівня, а також допускає зміну професії. Отже, поняття «професійна кар'єра» можна інтерпретувати як процес самореалізації людини в професійному житті, що припускає наявність оптимальних умов для вияву та систематичного розвитку його знань, навичок й особистісних якостей, завдяки яким вона у змозі закріпити за собою певний соціальний і професійний статус. «Професійна кар'єра» за змістовим наповненням о більш широким поняттям, ніж «професійне самовизначення», і містить останнє в собі. Крім того, підготовка особистості до вибору, проектування та реалізації професійної кар'єри більшою мірою відповідає компетентісно орієнтованому підходу до вирішення проблеми професійного становлення особистості, ніж профорієнтаційна робота як така.

Стисло розглянемо зміст профорієнтаційної роботи відповідно до особливостей професійного розвитку особистості.

Профорієнтаційна робота з учнями 8-9-х класів. Саме в цей віковий період у молодій людини розпочинається становлення «Я»-образу, який, зокрема, включає таку складову, як професійне «Я», і, у зв'язку з закінченням II ступеня загальноосвітньої школи, постає дилема: вибір профілю, бажано професійно зорієнтованого, навчальної спеціалізації або набуття початкової професійної підготовки. Профорієнтаційна робота на цьому етапі може мати такий вигляд: профконсультаційна допомога у виборі профілю навчання у старшій школі або професійного навчального закладу (в окремих випадках - допомога у виборі місця роботи); допомога у самопізнанні; формування системи ціннісних ставлень до професійної праці;

профінформаційна робота, спрямована на ознайомлення зі світом професій та шляхами їх набуття.

Щодо профорієнтаційної роботи з учнями 10-11-х (12-х) класів, то для тієї частини молодих людей, які вирішили продовжити навчання в школі, основний акцент профорієнтаційної роботи доцільно перенести на професійний відбір за збереження активної профінформаційної та профконсультаційної роботи. Основними напрями профорієнтаційної роботи можуть бути такі: головний акцент - ціннісно-моральна складова професійного самовизначення; профінформаційна допомога - створення розвинутої когнітивної бази вибору майбутньої професії; профконсультаційна допомога – зіставлення вимог, які ставить професія до особистості, з особливостями особистості школяра; допомога у розробленні розгорнутого особистого професійного плану, який передбачає реальні альтернативи вибраній професії.

Наступним етапом професійного розвитку особистості після вибору школярем професії є професійна освіта, що здійснюється, як правило, у відповідних навчальних закладах. Слід зазначити, що як така профорієнтаційна робота з учнями вищих навчальних закладів сьогодні практично не проводиться. В цьому плані більш оптимізованим для її надання є навчально-виробниче та виховне середовище професійнотехнічних навчальних закладів (ПТНЗ).

Ми вважаємо, що основною метою профорієнтаційної роботи з учнями ПТНЗ є не підготовка до професійного самовизначення (у розширеному розумінні цієї дефініції), а підготовка молодої людини до планування та реалізації професійної кар'єри. Однією з можливих форм навчально-виховної діяльності закладів освіти за цим напрямом є консультування для кар'єри, що передбачає надання учневі комплексу профорієнтаційних послуг. Консультування щодо ефективної побудови кар'єри як напрям психолого-педагогічної підтримки професійного розвитку особистості має на меті формування адаптаційних здатностей і навичок, які дають особистості можливості ефективно, з урахуванням конкуренції на ринку праці та наявності неповної зайнятості, використовувати свій професійний потенціал.

Після здобуття професійної освіти людина розпочинає власне професійну діяльність. У її процесі вона послідовно проходить декілька стадій професійного становлення, а саме: професійну адаптацію, професіоналізацію і майстерність.

Профорієнтаційний супровід особистості на етапі професійної адаптації передбачає діагностику її професійно значущих психофізіологічних якостей, оскільки саме їх невідповідність вимогам професії, як правило, є причиною адаптаційного синдрому, який часто детермінований прихованою професійною непридатністю. Для зняття тривожності та мобілізації професійної активності фахівця доцільно використати психологічне консультування. Психологічної допомоги також потребує вирішення проблеми встановлення контакту з колегами, налагодження взаємодії у

робочій групі тощо.

Психологічний супровід на стадії професіоналізації полягає в наданні допомоги працівникові у професійному зростанні, підвищенні кваліфікації та розвитку кар'єри, у підтримці під час переживання труднощів, незадоволеності працею, у разі звільнення, а також під час прийняття на роботу. Основним завданням профорієнтаційної роботи на стадії професіоналізації можна вважати забезпечення взаємоузгодження й взаємодії підприємства (організації) і працівника у професійному становленні останнього.

Загалом під час організації профорієнтаційної роботи з персоналом підприємства (організації) необхідно враховувати, що впродовж стадії професіоналізації професіонал послідовно зазнає низку криз. Фактори, що зумовлюють ці кризи, та шляхи їх подолання у контексті профорієнтаційної допомоги, наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Кризи на стадії професіоналізації та шляхи їх подолання

Криза	Фактори, що зумовлюють кризу	Способи подолання кризи
Криза професійного зростання (23-25 років)	Незадоволеність можливостями займаної посади й кар'єрою. Потреба у подальшому підвищенні кваліфікації	Підвищення кваліфікації. Кар'єра. Зміна місця роботи, виду діяльності
Криза професійної кар'єри (30-33 роки)	Стабілізація професійної ситуації. Незадоволеність собою та своїм професійним статусом. Ревізія «Я-концепції». Нова домінанта професійних цінностей	Перехід на нову посаду або роботу. Освоєння нової спеціальності й підвищення кваліфікації
Криза соціально-професійної самоактуалізації (40-45 років)	Незадоволеність можливостями реалізувати себе у сформованій професійній ситуації. Корекція «Я-концепції». Невдоволення собою, своїм соціально-професійним статусом. Психологічні зміни та погіршення стану здоров'я. Професійні деформації	Перехід на інноваційний рівень виконання діяльності (творчість, винахідництво, новаторство). Наднормативна соціально-професійна діяльність. Перехід на нову посаду або роботу. Зміна професійної позиції

До основних форм профорієнтаційного супроводу професійного зростання та кар'єри фахівця належать:

- діагностика професійно-психологічного потенціалу працівника;
- аналіз факторів, що детермінують професійний розвиток: віку, професійного досвіду й кваліфікації, рівня професійної освіти та підготовки, стану здоров'я, динамічності кар'єри;
- вивчення вектора професійної спрямованості фахівця: рівня домагань і самооцінки, мотивації до досягнень, ціннісних орієнтацій і соціально-

професійних установок;

– співбесіда з питань професійного зростання та кар'єри з працівником і його керівниками;

– складання разом із працівником плану-програми розвитку кар'єри.

Література

1. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: Компетентностный подход / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М. : Моск. психол,-соц. ин-т, 2005. – 216 с.

2 . Пряжникова Е. Ю. Профориентация : учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. / Е. Ю. Пряжникова, Н. С Пряжников. – М. : Академия, 2005. – 496 с.

3. Супян В. США: Человеческий потенциал и экономика / В. Супян // Человек и труд. – 2008. – № 4. – С. 20-24.

4. Толочек В. А. Современная психология труда : учеб. пособие / В. А. Толочек. – СПб : Питер, 2006. – 479 с.

Закатнов Д. Профессиональная ориентация в системе непрерывного профессионального образования.

В статье рассмотрены основные этапы профессионального развития личности. Охарактеризовано содержание профориентационной работы в системе непрерывного профессионального образования.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профессиональное развитие личности, профессиональная карьера.

Zakatnov D. Professional guidance in the continuous professional education system.

The main stages of the professional development of personality are considered in the article. The content of the professional guidance work in the continuous professional education system is described.

Keywords: Professional guidance, professional development of personality, professional career.

Безперервна професійна освіта в контексті європейської інтеграції:

теорія, досвід, прогноз : зб. наук. ст. методологічного семінару, 17 березня 2010 р.: у 2 ч. / [за ред. В.І. Лугового, Н.Г. Ничкало]. -Ч. 2. - К.: Педагогічна думка, 2011. - 168 с